

ІВАНЧИШЕН ВІТАЛІЙ

кандидат історичних наук, етнолог, краєзнавець

IVANCHYSHEN VITALIY

a Ph.D. in History, ethnologist, local history researcher

Бібліографічний опис:

Іванчишен, В. (2019) [Огляд]. Сарацин Т. Германия: самоликвидация / пер. с нем. Москва : Рид Групп, 2012. URL : http://www.llks.lt/knygos%20ru/Germaniya_Samolikvidatsiya.pdf. *Народна творчість та етнологія*, 6 (382), 107–109.

Ivanchyshen, V. (2019) [Survey]. Sarrazin T. Germany Abolishes Itself. (Translated from German). Moscow: Rid Grupp, 2012. Available from: http://www.llks.lt/knygos%20ru/Germaniya_Samolikvidatsiya.pdf. *Folk Art and Ethnology*, 6 (382), 107–109.

[Огляд]. Сарацин Т. Германия: самоликвидация / пер. с нем. Москва : Рид Групп, 2012.

URL : http://www.llks.lt/knygos%20ru/Germaniya_Samolikvidatsiya.pdf

Динамічність і мобільність сучасного способу життя мешканців планети детермінує незгаючу актуальність наукових студій, пов'язаних з міграційними рухами.

Для українських реалій характерною є як наукова, так і гостра суспільна затребуваність вивчення міграційних процесів, що насамперед зумовлено сучасними внутрішніми переселеннями та пошуками механізмів їх ефективного врегулювання. На наш погляд, задля концептуального бачення окресленої проблеми оптика дослідницьких студій має зосереджуватися на характеристиці міграційного фокусу в історичній ретроспективі. Указана потреба підсилена ще й тим, що більшість інформаційного багажу досі недоступна як для наукової спільноти, так і для широкого загалу, зосереджуючись в архівних зібраннях та пам'яттєвій матриці представників різних поколінь українців, очікуючи на зацікавлених пошукачів.

Водночас одним із чільних векторів наукових студій міграційних процесів ХХ ст., особливо ХХІ ст., є вивчення та осмислення зарубіжного досвіду студіювання проблеми. Зокрема, у розрізі аналізу сучасного стану міграційних процесів на європейському континенті показовою є німецька модель їх урегулювання. Її осердя має кілька надважливих ретроспективних напрямів і засноване на зрізі сучасної кон'юнктури міжнародної мобільності, у якій провідні економічно розвинені країни виступають реципієнтами для переселень з огляду на високі соціальні стандарти та ефективну систему соціального забезпечення особи незалежно від її правового статусу. У цьому контексті цікавою є праця німецького дослідника Тіло Сарацина «Німеччина. Самоликвідація» (2010–2016). Автор не є класичним представником однієї з галузей наукового знання, а виступає прагматичним практиком, успішним управлінцем та банкіром, якого турбують проблеми німецького сьогодення.

Праця Т. Сарацина набула широкого розголосу в німецькому гуманітарному дискурсі, а зважаючи на деякі контраверсійні позиції автора, знайшла своїх прихильників і противників у різних країнах на європейському континенті. Причому співвідношення перших і других, починаючи з 2010 року (з моменту її публікації в Німеччині), поступово зростало на користь саме переоцінки міркувань автора у зв'язку із загостренням міграційного питання як у кожній європейській державі зокрема, так і для ЄС в цілому. Резонансність книги детермінована тим, що вона гостро дисонувала з офіційним дискурсом щодо міграційної ситуації, вироблення моделей реакції на нові міжнародні виклики та внутрішньодержавні реалії. Загалом праця орієнтована передусім на широке коло читачів, особливо тих, яким імпонує прагматично-тезовий виклад матеріалу, підтверджений статистичними та соціологічними даними, міркуваннями на основі власного фахового досвіду.

У контексті українського виміру цієї проблеми розвідка видається одним із суджень у розрізі пошуку ефективних механізмів урегулювання складних питань вимушеної міграції останніх років зокрема, і реагування на проблемність статусу «транзитної» країни для мігрантів на шляху до Європи загалом.

У цій статті маємо намір зосередитися лише на окремих міркуваннях Т. Сарацина, що стосуються насамперед аналізу німецької моделі регулювання міграційних потоків упродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Питання, порушені автором, які мають провокативний характер, зокрема проблемних аспектів ісламських мігрантів у Німеччині, уже розглядалися дослідницькими колами, а тому свідомо нами ігнорувались.

Торкаючись питань сутності німецької міграційної моделі, Т. Сарацин зауважує, що її формування значною мірою визначалося наслідками «спадку» Другої світової війни для Німеччини і балансування навколо проблеми оцінки цієї політики з боку громадськості та політичних кіл крізь призму післявоєнної відбудови держави та необхідності подальшого економічного зростання. Т. Сарацин характеризує її як модель «некерованої міграції», що була спричинена кількома факторами: намагання уникнути націоналістичного відтінку в процесі регулювання / обмеження в'їзду мігрантів, спроба використати їхню працю для економічного зростання (порівнюючи з мігрантами в США, які організували економічно стабільну державу на новому континенті). Т. Сарацин резюмує, що риси «некерованої міграції» проявляються і в інших європейських країнах, скажімо, у Франції та Великобританії, спричинені історичними обставинами та «травмами» ХХ ст. (зокрема, ідеться про розпад колоніальних імперій).

Книга складається з дев'яти розділів, проте нас цікавлять перш за все сьомий і дев'ятий, у яких викладено основні постулати авторської візії. У сьомому розділі Т. Сарацин розмірковує над необхідністю контролю в питаннях державної міграційної політики, «захисту» європейських кордонів на кшталт історичного Римського пограничного валу. Водночас він наголошує на необхідності міграційного потоку до Німеччини в середині ХХ ст., адже саме трудова міграція 1950-х – початку 1970-х років виявилась одним із каталізаторів німецького економічного зростання.

Осердям проблеми міграційних процесів для Т. Сарацина є питання їх інтеграційної складової. Автор рефлексує щодо поняття «людина з міграційною історією», акцентує на проблемній взаємозалежності та опозиційності інтеграційного й асиміляційного чинників, удаючись до умовного поділу мігрантів на дві категорії: тих, які інтегруються (стосується прийняття системи цінностей, примату освітнього розвитку, зміни ментальності), і тих, процес адаптації яких на території Німеччини проходить фактично без інтеграційної складової. У розрізі етнологічного прочитання аналізованої книги, варто звернути увагу на міркування Т. Сарацина щодо проблем і перешкод культурної інтеграції мігрантів. На прикладі традиційних суспільних інститутів він відстежує їх збереження в контексті етнокультурних маркерів. Це передусім стосується мігрантів (тих, що сповідують іслам), які зберігають «авторитарний» тип родини, самоідентифікують себе крізь одягову культуру тощо, водночас майже не приймаючи цінностей німецького суспільства.

Т. Сарацин виокремив якісно новий дезінтегруючий чинник, а саме розвиток медійної сфери для сучасних суспільств, завдяки чому «батьківщина» щоденно присутня в повсякденні мігрантських родин. Зауважимо, що вказаний чинник яскраво увиразнює сучасну міграцію як домінантне суспільне явище, дає якісно нову площину інтеграційних процесів порівняно з переміщеннями населення другої половини ХХ ст. У цілому питання значущості медійної сфери в розрізі міграційних рухів, вірогідно, лише зростатиме, будучи ефективним інструментом збереження ідентичності мігрантів, з одного боку, чи реалізації політичних програм держав – з другого.

У розрізі аналізу праці Т. Сарацина хотілося наголосити на контрасті європейської (на прикладі німецької) та радянської міграції середини – другої половини ХХ ст. в її теоретичному вимірі та специфіці осмислення наслідків у сучасних реаліях 2010-х років. Не вдаючись поки до осмислення наслідків моделі «некерованої» міграції, зупинимось на цілком протилежній «організованій» міграції – моделі, що стала наріжним каменем політики радянської держави, особливо в Україні. «Організована», жорстко регульована, з рисами тоталітарного примусу та особистих і колективних обмежень, модель радянської міграції є своєрідним антиподом «некерованої» моделі, тому важливим видається співвіднесення цих моделей по лінії їхнього контрасту.

Зазначимо, що українських теренів стосувались обидві ці моделі, а їхні соціокультурні наслідки відстежуються й сьогодні. Зокрема, коли ведемо мову про українсько-німецьку площину цих процесів, ідеться про пропагандистську кампанію «Додому в Райх» («Heim ins Reich») щодо переселення німців перед Другою світовою війною, на місця поселень яких переїжджали українці з різних територій. З 1939–1940-х років відбувалися численні українські переселенські акції, насамперед трудові міграції, які певною мірою нівелювали «німецький слід» в історичній пам'яті мешканців регіону, заповнюючи його власним досвідом та усним наративом. Утім, маркери колишнього побутування німецької культури на Одещині та Буковині зберігаються в етнічно українському середовищі й тепер. Одним із таких маркерів є відомості про «німецькі» будинки в колишніх поселеннях, причому навіть там, де вони сьогодні відсутні у вигляді матеріальних пам'яток, зважаючи на багаж зібраних усноїсторичних свідчень останніх років.

У вивченні міграційних процесів важливими видаються питання щодо формування та функціонування громадських товариств переселенців з метою власної суспільної позиції, репрезентативних практик упродовж другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст., специфіки адаптації німців, народжених в Україні, на «батьківщині» (у Німеччині). Показовим також є підтримання зв'язку з теренами, де народились (наприклад, діяльність Едвіна Кальма, уродженця с. Мирнопілля Арцизького р-ну Одеської обл.).

Міграційний досвід німецьких переселенців, аспекти їх адаптаційних практик можуть послугувати важливим підґрунтям вироблення ефективної моделі інтеграції та всебічного включення українських вимушених переселенців до сучасних українських громад, їхньої активної участі в суспільному житті.

Отже, осмислення європейського досвіду щодо реагування на міграційні виклики сучасних реалій є затребуваним вектором соціогуманітарних студій. Авторське представлення німецької міграційної моделі має неабиякий резонанс на європейському континенті. Попри почасти суб'єктивні оцінки та висновки автора, праця є цінною в контексті аналізу матриці інтеграційних процесів сучасних мігрантів у новій спільноті, специфіки їхньої репрезентації, впливу історичної спадщини та традиції в контексті адаптаційних моделей родин мігрантів.